

ТРЕБВА ЛИ ДА НАКАЗВАМЕ ДЕЦАТА

Диана Миланова

Когато говорим за наказванията, неизбежно правим връзка с една друга дума дисциплина. В повечето случаи у нас, възрастните, тя поражда неособено приятни асоциации: родители, авторитетни изпитатели пръст или ръка, учители, налагащи абсолютна тишина и наказващи за най-малкото провинение, или пък характерни за много поколения подход: *Деце се чулува само докато спи!* А думата дисциплина има латински корен и означава учи. Оттук идва и въпросът: На какво искаме да научим децата си?

Житието на всеки родител е детето му да формира представа за това какво е добро и какво лошо, за нещата, които са правилни, и за тези, които са погрешни. Чрез оказването на родителски контрол на детето да се дава възможност да започне да изгражда и своя вътрешен самоконтрол. Чрез правилата, които се спазват в семейството, детето се научава да уважава и правилата на другите около себе си, да замества техните чувства и по този начин да трупа социални умения, необходими му в бъдеще като зрял човек.

Какво трябва да отчитат ро-

дителите, когато решават проблемите, свързани с дисциплината?

Дайте си сметка, че детето ви е твърде малко, за да може обективно да прецени кое е допустимо като поведение и кое не, какво е опасно за него и какво безопасно. От възрастните в семейството се очаква да поемат пълната отговорност за осигуряването на безопасна среда и да предпазват детето от попадане в проблемни ситуации. Когато детето извърши нещо, което е извън правилата, добре е родителите да му кажат как се чувстват от това: *Тъжно ми е, когато ти... или Ядосвам те, когато...* като назовават конкретно поведение. По този начин те дават знак на детето, че не одобряват неговото поведение в момента, а не, че то по принцип е лошо, непослушно и т.н. Лишаването от родителска любов и внимание, например когато родителът дълго наказва детето с тежкото си мълчание, също не е добър начин на реагиране. Липсата от любов дете израства с ниска самооценка и самоуважение.

За да бъде дисциплинирано

то ефективно, то трябва да е индивидуализирано и съобразено със спецификите на семейната среда. За едно дете е достатъчно да му се направи забележка с по-строг тон, но за друго ще е необходимо чисто физическото да го дръпнете (преместите) от опасната за него зона външи или вънни. Децата имат нужда от ограничения така те се ориентират докато се простират техните граници. Родителите са тези, които според своята ценностна система определят какви ще са тези ограничения и правилата, свързани с тях. В големата си част те са свързани със спазването на елементарна вежливост и етикет: *благодаря, моля, ако обичам, да си мият ръцете, да не пият нещата на другите и т.н.*

Най-важното е в семейството да се установят правилата, които важат стопроцентово за всички негови членове. Те се налагат от възрастните не само с думи, но преди всичко чрез конкретните им действия и постъпки. И още: *не правете компромиси само, защото в момента на детето му растат зъбки или преди малко ти е гулявало и ви е казвало, че ви обича. Ако искате дете ме се науча още отсегга да спазва поне няколко ограничения, че му бъде много трудно да се справи с множеството правила в бъдеще.*

Паметта на малките деца е ограничена и затова не очаквайте те да научат правилата от първия път. Въоръжете се с търпение, помнете за седмични месеци, и повторяйте: Извий си ръ-

цете! или Не рови в шкафа на мама!, докато това послание стигне до съзнанието на детето. Но също имайте предвид, че дори веднъж да е отдръпвало само ръката си от включените котлон, вие трябва да продължите да внимавате за неговата безопасност.

Какви ефективни възпитателни практики може да ползват родителите?

Изборът на поведенчески стратегии относно зависи от конкретните личностни характеристики (както на детето, така и на родителите) и от конкретните обстоятелства. И все пак, съществуват няколко общовалидни правила. Едно от тях е да забележавате и обръщате внимание на послушното дете. Не скъпете похвалите и провайте на нежност, когато детето се държи добре и не създава проблеми. Ако наказвате детето, то нека наказанието съответства на постъпката му. Например, за това, че е извадило нещо от шкафа, вие не му давате да си играе с любимата играчка. За него тази играчка е твърде сложна. По-добре е, ако то изрочно е обрънало купищата с крем, да ви помогне в почистването; ако е разхвърляло всички елементи на конструктора из къщата, да ги приберете на издоставно място за известно време.

До какви наказания най-често прибегват родителите?

За неефективността на родителското мълчание, като средство за наказание, вече стана дума. Друг начин е назова-

ване на детето, макар че не съм убедена в неговата ефикасност. Отново зависи от правилното му прилагане от родителите и от темперамента на детето. Смыслът на изгонването е да се даде на станалото неуправляемо дете да се усвои и да възврати самоконтрола си, а също и родителът. По този начин давате време на детето да изстрада собствената си постъпка и последствията от нея. Трийсет секунди до минута покойта са подходящи за най-малките, но по-големите може да имат нужда от пет минути или докато самите осъзнават поведението си и се извинят. Но това, което в случая е важно, е да използвате този метод само в единствено в кризисна ситуация или при постъпки, за които недопустимост вече сте предупредявали многократно детето. Преди да пристъпите към наказанието, дайте предупреждение на детето като: *Ако не престанеш, когато преброя до пет, аз ще...*

Нещо и за физическото наказание. Рядко родителът взима ръка, за да нарани умислено детето си. Някои го правят, убедени в правотата на максимата *Бия те, за да станеш човек*. Други прибегват до бой в състояние на силен гняв или чувство за безпомощност. Пошляпането прераства в бой в състояние на силен гняв или чувство за безпомощност. Пошляпането се е предавало като модел за възпитание през много поколения. Но то е неефективно, защото кара децата да се въздържат от по-

ни действия или думи само от страх. Децата свързват да правят единствено разлика между нещата, за които ги бият, и тези, за които не ги бият. Чрез шамаросването те не се научават да правят разлика между правилно и погрешно, добро или лошо. Физическото наказание е неправилен подход и вреди поуката, която си изважда детето. А тя е: *мои си мървен и ядосан, бий!* Чрез боя родителът дава на детето си пример и модел на поведение. Битите външи деца по-често прибегват до физическа разправа със своите връстници, а по-късно и при възпитанието на собствените си деца. Боят е личица на най-малкото съпротивление и към него родителът прибегва, когато е безпомощен в търсене и намирането на алтернативни начини за справяне. А това не учи децата как да се справят с гнева си и как да търсят разумен отдушник на силните си чувства. Разбира се, има случаи, в които дадена постъпка (особено, ако тя е опасна за самото дете или околните) просто не може да не се наказва. Но едно е пошляпане по дупето, а съвсем друго е наказание с някакъв предмет или ударе по главата или други части от тялото. Опасно е и за съжаление често прилаганото разтърсване то предпазва заплаха за здравето на детето и е добре да не се случва. Когато детето проявява агресия, то иска да каже нещо на родителите си и е добре да се разбере какво точно е то.